

УДК 37.091

Іванюк Ірина, ст. ІV курсу педагогічного факультету; науковий керівник – к.пед.н., доцент Сойко І. М. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

***Анотація.** У статті досліджено інтерактивні методи навчання та їх роль у розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання. Розкрито, що навчальний процес за умов інтерактивного навчання полягає в тому, що він здійснюється у процесі постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Наведено коротку характеристику групи інтерактивних методів. Визначено цілі і завдання інтерактивних методів навчання. З'ясовано проблеми та труднощі у процесі застосування інтерактивних методів навчання.*

***Ключові слова:** інтерактивні методи, інтерактивні технології, початкова школа.*

***Аннотация.** В статье изучены интерактивные методы обучения и их роль в развитии творческих способностей учащихся в процессе обучения. Раскрыто, что учебный процесс в условиях интерактивного обучения состоит в том, что обучение осуществляется в процессе постоянного, активного, позитивного взаимодействия всех участников учебного процесса. Представлена краткая характеристика группы интерактивных методов. Определены цели и задачи интерактивных методов обучения. Выяснены проблемы и трудности в процессе применения интерактивных методов обучения.*

***Ключевые слова:** интерактивные методы, интерактивные технологии, начальная школа.*

***Abstract.** The interactive teaching methods and their role in the development of creative abilities of students in the learning process are investigated. The educational process under conditions of interactive learning consist in the fact that it is carried out in the constant, active, positive interaction between all participants in the educational process. The short description of the interactive methods group is proposed. The purposes and objectives of interactive teaching methods are determinated. The problems and difficulties in the use of interactive teaching methods are found out.*

***Keywords:** interactive methods, interactive technology, elementary school.*

Стрімкий розвиток суспільних та економічних відносин спонукає до оновлення змісту навчально-виховного процесу початкової школи. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін у світі – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі розвитку освіти. Однією з можливостей вирішення цієї проблеми є використання інтерактивних технологій і методів навчання. Застосування інтерактивних технологій і методів навчання дозволяє розвивати основи нестандартного мислення учнів, відхилитися від стереотипності у мисленні й мовленні, покращує уяву, підвищує інтерес, зацікавленість до вивчення предметів, навички комунікативного спілкування, інтелектуальну, емоційну, мотиваційну та інші сфери. Впровадження цих технологій і методів навчання у практику роботи початкової школи постійно потребує теоретичних досліджень, коригування й певних уточнень.

Новітнє суспільство висуває нові вимоги до освіти, однією із яких є підготовка людей, спроможних приймати критичні рішення, знаходити спосіб спілкування в новому оточенні, які достатньо ефективно встановлюють нові стосунки у швидко змінюваній реальності. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Вимоги часу, реформування системи освіти в Україні орієнтують учителів на відмову від авторитарного стилю навчання на користь гуманістичного підходу й застосування методів, що сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Завдання, що постають перед сучасною освітою, чітко окреслюють головні напрями, за якими вони мають реалізовуватися. Серед них одним із вагомих є перехід від традиційної (предметно орієнтованої) до інноваційної (особистісно-орієнтованої) парадигми освіти.

Актуальність нашого дослідження обґрунтована необхідністю розробки механізмів пріоритетних напрямів розвитку загальної середньої освіти.

Сьогодні перед школою ставиться завдання розширення використання в навчальному процесі інноваційних освітніх технологій, забезпечення переходу освіти на нову, особистісно-орієнтовану парадигму. Разом з тим, впровадження зазначених технологій у сучасну педагогічну практику просувається дуже повільно. Це відбувається через недосконалість сучасних технологій управління освіти в цілому та технологій управління процесом впровадження інновацій зокрема.

Основним проблемам освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці присвячені роботи І. Бома, Л. Буркової, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Д. Джонсона, П. Дроб'язка, О. Дусавицького, В. Живодьора, О. Козлової, М. Крюгера,

Дж. Мейерса, А. Підласого, Н. Погрібної, С. Подмазіна, О. Попової, І. Пригожина, Г. Селевка, К. Ушакова, Н. Федорової, А. Хуторського, Н. Юсуфбекової.

В цих роботах розкрито, що науково-педагогічна думка поступово іде шляхом стимулювання розвитку освіти. Однак, поки що залишаються недостатньо розробленими технології управління процесом впровадження інновацій, які б відповідали сучасним потребам освіти.

Аналіз праць учених з проблеми дослідження показав, що розробкою елементів інтерактивного навчання займалися В. Сухомлинський, педагогинноватори 70–80-х років Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, В. Шаталов. На їхніх творчих знахідках ґрунтується теорія і практика розвивального навчання. У їхніх роботах виділено такі цілі і завдання інтерактивних методів навчання:

- розширення пізнавальних можливостей учнів, зокрема у здобуванні, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел;
- можливість перенесення отриманих умінь, навичок та способів діяльності на різні предмети та позашкільне життя учнів;
- формування глибокої внутрішньої мотивації.

Проблема застосування інтерактивних методів у навчальному процесі була в центрі уваги таких відомих вітчизняних та російських науковців: Н. Баліцька, О. Євтух, Н. Коломієць, І. Куришева, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. П'ятакова, О. Сіроштан, О. Січкарук та ін. Однак, незважаючи на наявність численних досліджень у сфері інтерактивних технологій, інтерактивне навчання досі не набуло широкої популярності серед учителів початкової школи.

Метою нашої статті є дослідження досвіду впровадження та застосування інтерактивних методів навчання у початковій школі.

Одними з основних методичних інновацій є інтерактивні методи навчання. Слово «інтерактив» з англійської мови: «inter» (взаємний), «act» (діяти). Воно означає діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя і учня [1, с. 27].

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [2, с. 5].

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що вчитель організовує пізнавально-навчальну діяльність учня таким чином, що він самостійно розв'язує певні ситуації, проблеми, спираючись на свої потенційні можливості і вже набуті знання у процесі взаємодії «учень – інформація», «учень – ситуація», «учень – знання», «учень – проблема», «учень – учень», «учень – група» [1, с. 47].

Слухачів готують до використання отриманих знань та практичних навичок, що знадобляться їм під час роботи. Тому тим, хто навчається,

важливо побачити й почути конкретні приклади, що ілюструють в який спосіб запропоновані методики використовуються в класі, аудиторії. Для орієнтування слухачам потрібні матеріали, в яких подані чіткі окреслення та огляд змісту навчального курсу. Під час навчання їм потрібно мати можливість виробляти навички, напрацьовувати певні матеріали, обговорювати свій практичний досвід і ділитися думками з колегами.

Інтерактивне навчання сприяє:

- формуванню загальнонавчальних та предметних навичок і вмінь;
- виробленню життєвих цінностей;
- максимальному використанню своїх здібностей;
- створенню атмосфери співробітництва, взаємодії;
- розвитку комунікативних якостей;
- формуванню доброзичливого ставлення до інших;
- можливості висловлювати, відстоювати та пропонувати свою думку;
- формуванню навичок толерантного спілкування;
- опануванню нового матеріалу за короткий час;
- вмінню аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне рішення проблеми;
- можливості проявити ініціативу, самостійність;
- винахідливості та творчому підходу до розв'язання проблеми.

Методи, спрямовані на збільшення комунікативної активності між учасниками спілкування, або їхньої взаємодії, називаються інтерактивними методами. Виділяють різні підходи до класифікації інтерактивних методів навчання. В основу класифікації дослідника М. Кларіна покладено принцип активності. Науковець пропонує методи фізичної, соціальної, пізнавальної активності. Так, прикладами фізичної активності є зміна робочого місця, запис, малювання тощо. В соціальну активність учні включені тоді, коли ставлять запитання, відповідають тощо. Пізнавальна активність – це доповнення учасниками викладеного матеріалу, виступ як джерело досвіду, самостійний пошук розв'язання проблеми. Звичайно всі три види активності взаємопов'язані [3, с. 27].

Інший принцип класифікації враховує ключове положення навчання, а саме взаємодії-діалогу. На думку вченого О. Киричука, механізми спілкування розглядаються як форми реалізації його основних функцій: інформаційної, пізнавальної, мотиваційної та регулятивної.

Інформаційні інтерактивні методи навчання – це способи діалогічної взаємодії учасників навчання з метою обміну матеріальними або духовними знаннями, завдяки яким встановлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії учасників навчання.

Дослідники О. Пометун і Л. Пироженко поділили інтерактивні методи навчання на чотири групи: групове навчання; фронтальне навчання; навчання у грі; у дискусії [4, с. 8].

Групова навчальна діяльність – це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Таке навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями вищих результатів засвоєння знань і формувань вмінь. Група може складатися з двох і більше учнів, може бути однорідною або різнорідною за певними ознаками, може бути постійною і мобільною.

Групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання. Вони формують в учнів внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації, Сприяють формуванню в них комунікативних якостей, активізують розумову діяльність. Робота в групах (колективна) дає найбільший ефект у засвоєнні знань.

До групових форм навчання можна віднести:

1. *Роботу в парах.* Учні працюють в парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконати вправи, які в звичайних умовах є часомісткими або неможливими (обговорити подію, твір, взагалі інформацію, вивести підсумок уроку, події тощо, взяти інтерв'ю один в одного, проанкетувати партнера). Після цього один з партнерів доповідає перед класом про результати.

2. *Роботу в трійках.* По суті, це ускладнена робота в парах. Найкраще в трійках проводити обговорення, обмін думками, підведення підсумків чи навпаки, виділення несхожих думок).

3. *Змінювані трійки.* Цей метод складніший: всі трійки класу отримують одне й те ж завдання, а після обговорення один член трійки йде в наступну, один в попередню трійку і ознайомлює членів новостворених трійок з набутком своєї.

4. $2+2=4$. Дві пари окремо працюють над вправою впродовж певного часу (2–3 хвилини); обов'язково доходять до спільного рішення, потім об'єднуються і діляться набутиим. Як і в парах, необхідним є консенсус. Після цього можна або об'єднати четвірки у вісімки, або перейти до групового обговорення.

5. *Карусель.* Учні розсаджуються в два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються «попарні суперечки» кожного з кожним, причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази), чи для обміну інформацією (учні із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

6. *Робота в малих групах.* Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: «спікер» – керівник групи (слідкує за регламентом під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи),

«секретар» (веде записи результатів роботи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні), «посередник» (стежить за часом, заохочує групу до роботи), «доповідач» (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи).

7. *Передбачає виділення експертної групи з сильніших учнів.* Вони працюють самостійно, а при оголошенні результатів рецензують та доповнюють інформацію.

8. *Акваріум.* У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі класу; після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

До фронтальних інтерактивних методів належать такі, що передбачають одночасну спільну роботу всього класу.

1. *Мікрофон.* Це різновид великого кола. Учні швидко по черзі висловлюються з приводу проблеми, передаючи один одному уявний «мікрофон».

2. *Незакінчені речення.* Дещо ускладнений варіант великого кола: відповідь учня – це продовження незакінченого речення типу «можна зробити такий висновок...», «я зрозумів, що...».

3. *Мозковий штурм.* Загальновідома технологія, суть якої полягає в тому, що всі учні по черзі висловлюють абсолютно всі, навіть алогічні думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

4. *Велике коло.* Учні сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажанчі висловитися. Вчитель може взяти слово після обговорення.

5. *Мозаїка.* Це метод, що поєднує групову і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми (наприклад, кожна первинна група аналізувала вірш Т. Шевченка, після переформування перша нова група повинна узагальнити тематику всіх опрацьованих віршів, друга – ідейне навантаження, третя – образи, четверта – форму).

6. *Аналіз дилеми (проблеми).* Учні в колі обговорюють певну дилему (простіше) чи проблему (складніше, бо поліваріантно). Кожен наводить варіанти, що складаються внаслідок вибору. Найкраще давати завдання вибору з особистісним сенсом (наприклад, «чи платити податки, якщо країна не здатна їх правильно розподілити?») [5, с. 58].

Існують вимоги щодо реалізації інтерактивних методів навчання, невиконання яких може звести їх ефективність до нуля. Необхідно провести вступне заняття, адже учні абсолютно не знайомі з подібними методами роботи, які різко змінюють усталений стиль навчання. На цьому

занятті слід: по-перше, чітко і зрозуміло пояснити, що таке інтерактивне навчання, по-друге, довести до відома учнів та опрацювати з ними правила роботи в групах, складені у зрозумілій формі.

До кожного заняття слід сумлінно готуватися. «Легке» за формою інтерактивне навчання надзвичайно важке для вчителя, адже домогтися дисципліни і уваги за рахунок «сидить тихо!» неможливо. Окрім того, потрібно спланувати впровадження такого заняття, робити його поступово. Краще ретельно підготувати кілька інтерактивних занять у навчальному році, ніж часто проводити похапцем підготовлені «ігри».

У роботі повинні бути задіяні в тій чи іншій мірі всі учні. Сильні учні, а також особистості з високим рівнем контактності будуть проявляти вищу активність, ніж замкнуті і слабкі. Проте слід постійно «втягувати» їх в роботу, створювати ситуації успіху.

У процесі застосування інтерактивного навчання можуть виникнути такі проблеми та труднощі.

1. Учень часто не має власної думки, а якщо і має, боїться висловлювати її відкрито, на весь клас. Самі учні пояснюють це так: «В нас рідко запитують власну думку», «Чи цінна моя думка?», «А раптом вона не співпаде з думкою вчителя чи колективу?», «Вона суперечить думці учня, що має в класі авторитет з цього предмету» тощо;

2. Часто школярі не вміють слухати інших, об'єктивно оцінювати їх думку, рішення;

3. Учень не готовий в процесі обговорення змінювати свою думку, йти на компроміс;

4. Учням важко бути мобільними, змінювати обстановку, методи роботи;

5. Труднощі в малих групах: лідери намагаються «тягнути» групу, а слабші учні відразу стають пасивними;

6. Часто трапляється висловлення відверто антисупільних думок з метою завоювання «авторитету», привертання уваги. Під час обговорення замість того, щоб аргументувати свою думку, учень починає демагогію: «ви ж самі сказали, цінною є кожна думка, а я так думаю і Ви мене не переконаєте!».

Проте, за умови вмілого проведення, інтерактивні методи навчання дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють виробленню соціально важливих навиків роботи в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організований таким чином, що практично всі учні беруть участь у процесі пізнання, вони мають змогу розуміти і рефлектувати з приводу того, що вони знають і думають.

Інтерактивні методи у поєднанні з класичними методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення матеріалу в початковій школі.

Різноманітність методів інтерактивного навчання дозволяє вчителю оптимально підібрати методи для конкретної теми, а також вибрати методи відповідно до рівня знань учнів класу. Переваги інтерактивного методу навчання полягають у тому, що: за один і той же проміжок часу можна виконати більший обсяг роботи; досягається висока результативність у засвоєнні матеріалу і формуванні вмінь. Розвивається навчальна діяльність (планування, рефлексія, самоконтроль, взаємоконтроль); формуються мотиви навчання, гуманні стосунки між дітьми, вміння співпрацювати.

Використання інтерактивних методів навчання на уроках в початковій школі допомагає досягнути триєдиної мети навчання: навчальної, розвивальної та виховної. У результаті оптимального використання різних інтерактивних методів навчання змінюються позиції вчителя й учнів у навчально-виховному процесі. Із носія готових знань учитель перетворюється в організатора пізнавальної діяльності учнів, а останні стають рівноправними суб'єктами в навчанні. Водночас створюється та реалізується модель творчої особистості, яка не лише володіє навичками спілкування, а й вміє самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культури й моралі, виявляє свій творчий потенціал, що є основою успішного подальшого професійного становлення особистості.

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник / І. М. Дичківська – К. : Академвидав, 2004. – 352 с. **2.** Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання : Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с. **3.** Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3–4 (14–15). – С. 71–74. **4.** Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами / О. Комар // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 57–60. **5.** Катеринчук І. Новітні інформаційні технології оцінювання знань у вищих навчальних закладах. Збірник наукових робіт / І. Катеринчук. – № 7. – Ч. II. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2010 – С. 56–59.